

XXVII. strokovno srečanje ravnateljev osnovnega šolstva
Portorož, 5. novembra 2018

Vzgoja za demokratično kulturo

*O kompetencah, potrebnih za sodelovanje v demokratični
kulturi in miroljubno sobivanje z drugimi
- Projekt CDC Sveta Evrope*

Pavel Zgaga
*Pedagoška fakulteta
Univerza v Ljubljani*

Pedagoško delo, učilnica, šola ... in svet onkraj nje?

Kako se v razmerah *sodobne odprte demokratične družbe* – z vsemi njenimi problemi, protislovji in paradoksi, ki se jih vsak po svoje zavedata tako učenec kot učitelj – lotevati priprave na življenje mladega človeka v tej družbi?

- Program: Domovinska in državljanska kultura in etika; medpredmetno sodelovanje, dejavnosti, itd.
- Teme: človekove pravice, toleranca, medkulturno sodelovanje, evropsko povezovanje in sodelovanje, življenje v demokraciji, ipd.
- **Točke nelagodja v kurikulumu?**

Demokracija in demokratična kultura

Dojemanje demokracije kot »formalne«, »neučinkovite«, »zlagane«? Toda demokracija niso samo ustanove, zakonodaja in postopki!

Demokratična kultura: celota odnosov in vedênj, ki demokratičnim institucijam in zakonodajam omogočajo, da v praksi sploh delujejo.

Pomemben del demokratične kulture je torej npr. *poznavanje* in *razumevanje* človekovih pravic.

Demokratično kulturo lahko razumemo kot *voljo* in *zmožnost* za npr. dialog v družbi „različnih, a enakopravnih“, za medkulturni dialog, itd.

KOMPETENCE ZA DEMOKRATIČNO KULTURO

Živeti skupaj kot enakovredni
posamezniki v večkulturnih
demokratskih družbah

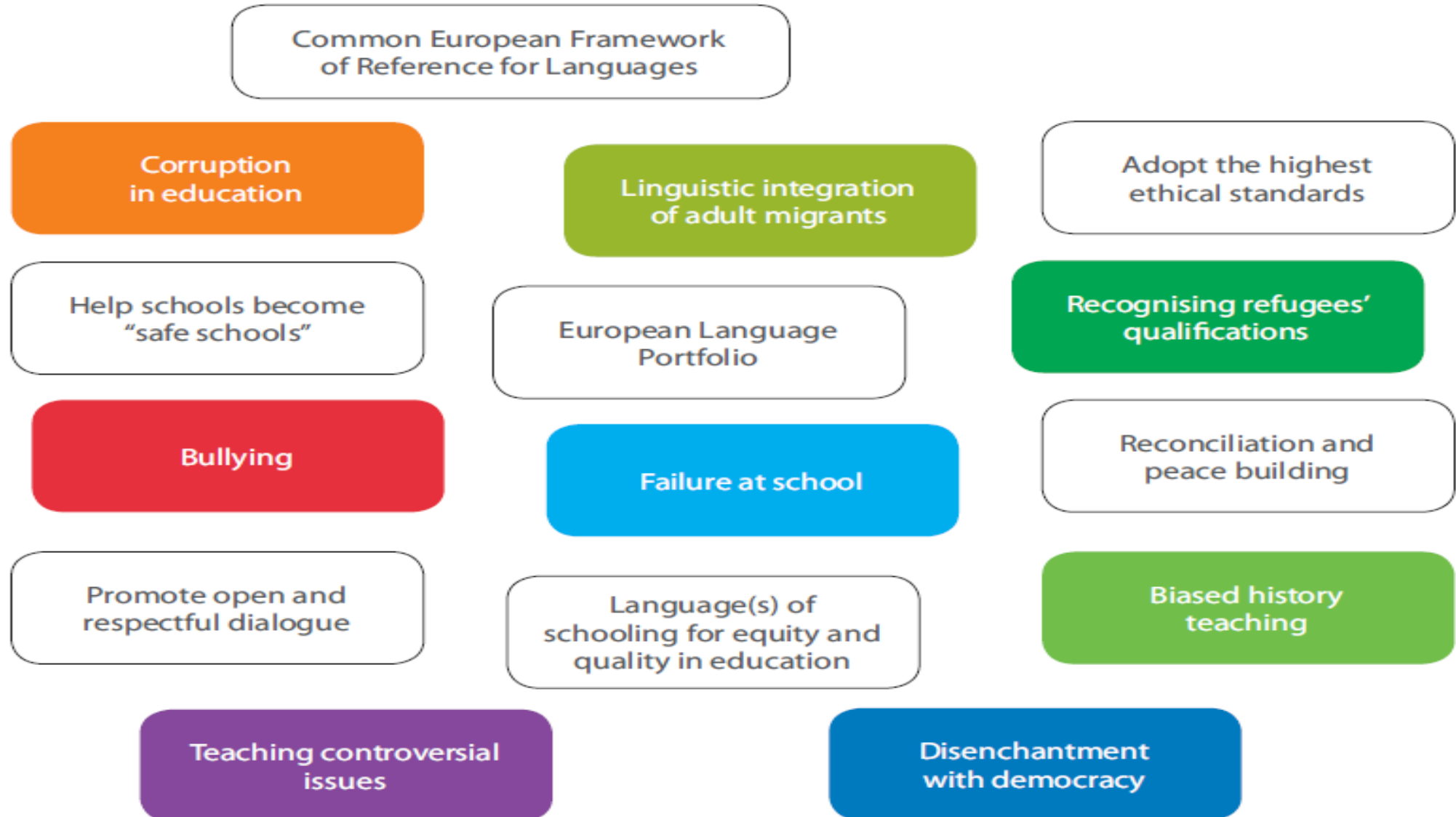

Povzetek

Svet Evrope je z skupino mednarodno uveljavljenih strokovnjakov pripravil nov teoretični ***model kompetenc***, ki jih državljani potrebujejo za ***sodelovanje v demokratični kulturi*** in ***miroljubno sobivanje*** z drugimi v ***večkulturnih družbah*** (t.im. CDC).

Ta model služi kot splošna osnova za razvoj učnih načrtov, pedagoških strategij in načinov ocenjevanja na zahtevnem področju izobraževanja o demokratičnem državljanstvu in človekovih pravicah, ki bo izobraževalnim sistemom pomagala pri vzgoji učencev v zrele in strpne demokratične državljane.

Svet Evrope: soočanje z izzivi v izobraževanju

CDC projekt: naslovitev problema

Sodobne evropske družbe se soočajo z mnogimi izzivi, kot so čedalje nižja volilna udeležba, vse večje nezaupanje politikom, povišano število kaznivih dejanj iz sovraštva, čedalje višja stopnja nestrpnosti in vse več predsodkov do narodnih in verskih manjšinskih skupnosti ter vse višja podpora nasilnemu ekstremizmu. Ti izzivi ogrožajo legitimnost demokratičnih institucij in miroljubno sobivanje v evropskih državah.

Formalno izobraževanje predstavlja ključno orodje za spopad s temi izzivi. Ustrezne izobraževalne prakse in prispevki lahko spodbudijo demokratično udejstvovanje ter prispevajo k zmanjšanju nestrpnosti, predsodkov in podpore nasilnemu ekstremizmu. Vendar pa morajo, da bi dosegli te cilje, pedagogi dobro razumeti demokratične kompetence, ki jih je treba vključiti v učni načrt.

Kompetence za demokratično kulturo. Povzetek, 2017.

Izobraževanje kot celovito opolnomočenje: celoten spekter kompetenc

Izraz **kompetenca** je tu opredeljen kot zmožnost mobilizacije in uporabe relevantnih vrednot, stališč, sposobnosti ter poznavanja in/ali razumevanja, da se nekdo lahko ustrezno in učinkovito odzove na zahteve, izzive in priložnosti, s katerimi se srečuje v določenem kontekstu.

Poudarek je namenjen ne eni, temveč štirim bistvenim dimenzijam pojma „kompetence“:

- *znati*, vedeti
- *razumeti*, uvideti
- *biti sposobni za delovanje*, za dejanja
- *hoteti* delovati, a tudi *vzdržati* se določenih dejanj

Ne samo eden, temveč celoten spekter smotrov edukacije!

Razumevanje kompetenc, ki jih razvija formalno izobraževanje: danes pogost (prekomeren) poudarek na kompetencah, ki da jih zahteva »trg dela«.

Kritika takšnega reduciranega pristopa: pristop »celovite šole« namenja poudarek *celotnemu* spektru smotrov edukacije:

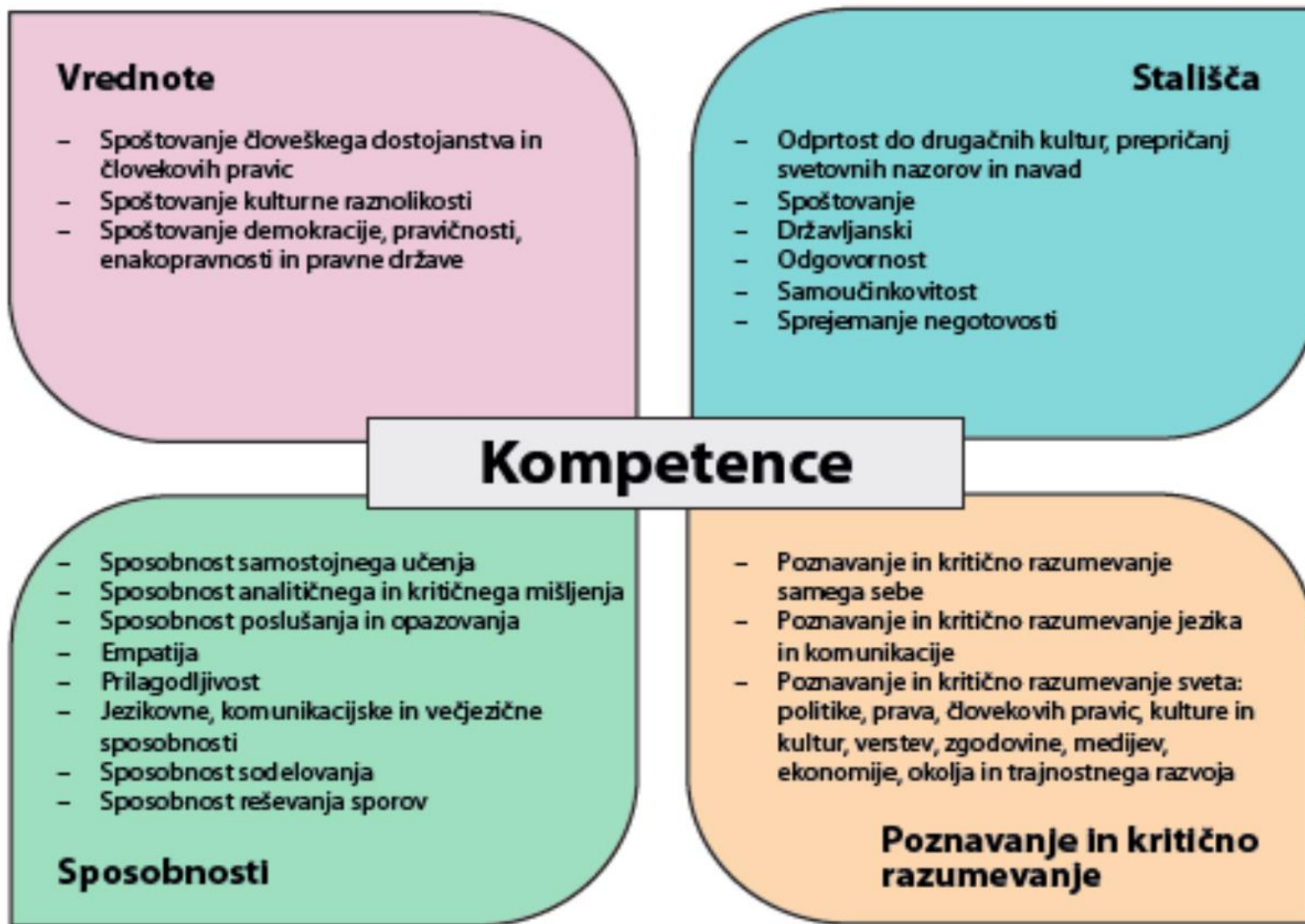
»Svet Evrope se zavzema za kakovostno izobraževanje, da bi mlade pripravili ne le za [1] zaposlitev, temveč tudi za [2] njihovo življenje kot aktivnih državljanov v demokratičnih družbah, za [3] zagotovitev njihovega osebnega razvoja ter za [4] razvoj in vzdrževanje široke, napredujoče baze znanja. Vsi štiri smotri so enako pomembni in združljivi. Medsebojno krepijo drug drugega. Mnoge kompetence, ki jih potrebujete za življenje v vlogi aktivnega državljana, vam pomagajo, da postanete zaposleni in prispevajo k osebnemu razvoju.«

Education at the Council of Europe, 2017

Kaj vsebuje CDC model vsebuje?

- ✓ Afirmacijo *širokega spektra smotrov* izobraževanja
- ✓ Razumevanje šole kot *»celovite šole«* (“whole school approach”)
- ✓ Novo koncepcijo *modela kompetenc za sobivanje* (*»CDC metuljček«*)
- ✓ Banko v praksi preverjenih *deskriptorjev* (precej podrobno, za praktično uporabo in pomoč na vseh ravneh izobraževanja)
- ✓ *Smernice za implementacijo* modela v praksi: (1) kurikularni razvoj in CDC, (2) pedagoške strategije CDC, (3) ocenjevanje CDC, (4) izobraževanje učiteljev in CDC, (5) pristop *»celovite šole«*, (6) CDC in krepitev odpornosti do radikalizacije, ki lahko vodi k nasilnemu ekstremizmu in terorizmu.
- ✓ *V pripravi*: (7) smernice za implementacijo modela v visokem šolstvu in (8) v poklicnem izobraževanju.

„CDC metuljček“: Konceptualni model obsega **20 kompetenc**, porazdeljenih v **štiri kategorije**: vrednote, stališča, sposobnosti ter poznavanje in kritično razumevanje.

Poznavanje in kritično razumevanje (3 kompetence)

Poznavanje je celota *informacij*, ki jih nekdo ima, **razumevanje** pa je dojemanje in zavedanje *pomenov*. V tem kontekstu se uporablja izraz **kritično razumevanje**, da se vključi aktivni razmislek in kritično vrednotenje tistega, kar se dojema in osvešča (v nasprotju z mehaničnim, običajnim in nereflektiranim pojasnjevanjem).

Primer: Poznavanje in kritično razumevanje samega sebe

1. Poznavanje in razumevanje lastne kulturne pripadnosti.
2. Poznavanje in razumevanje svojih pogledov na svet, lastnih kognitivnih, čustvenih in motivacijskih vidikov in pristranskosti.
3. Poznavanje in razumevanje predpostavk *in* predsodkov, ki so osnova osebnega pogleda na svet.
4. Razumevanje, kako je moj pogled na svet – skupaj z mojimi predpostavkami *in* predsodki – pogojen in odvisen od moje kulturne pripadnosti in izkušenj ter kako posledično vpliva na dojemanje, presojo in odzive drugih ljudi.
5. Zavedanje lastnih čustev, občutkov in motivacij, zlasti v kontekstu komunikacije in sodelovanja z drugimi ljudmi.
6. Poznavanje in razumevanje omejitev lastne usposobljenosti in znanja.

Sposobnosti (8 kompetenc)

Sposobnosti so zmožnosti za izvajanje kompleksnih, dobro organiziranih vzorcev bodisi razmišljanja ali vedênja na primeren način, da se doseže določen namen ali cilj.

Primer: Sposobnost poslušanja in opazovanja

1. Zanimanje ne le za to, *kaj* je rečeno, temveč tudi za to, *kako* je rečeno, tudi za govorico telesa.
2. Pozornost na možne neskladnosti med besednim in neverbalnim sporočilom.
3. Pozornost na prefinjenosti pomena in na to, kar je le delno rečeno oz. ostaja neizrečeno.
4. Pozornost na razmerje med rečenim ter socialnim kontekstom, v katerem je to rečeno.
5. Pozorno spremljanje obnašanja drugih ljudi in zadržanje informacije o tem vedênju, zlasti vedênju tistih, za katere se domneva, da imajo drugačne kulturne pripadnosti.
6. Pozorno spremljanje podobnosti in razlik o tem, kako se ljudje odzivajo na iste okoliščine, zlasti ljudje, za katere se domneva, da imajo drugačno kulturno pripadnost.

Stališča (6 kompetenc)

Stališče je splošna miselna usmerjenost, ki jo posameznik zavzame do nekoga ali nečesa (npr. neke osebe, skupine, ustanove, vprašanja, dogodka, simbola ipd.).

Primer: Odgovornost

1. Usvojitev reflektiranega in premišljenega pristopa do lastnih dejanj in do morebitnih posledic teh dejanj.
2. Prepoznavanje dolžnosti in obveznosti ter načinov, kako – z utemeljitvijo na določeni vrednoti ali nizu vrednot – ukrepati v določenem položaju.
3. Sprejemanje odločitev o ukrepih, ki jih je glede na dane okoliščine treba sprejeti (kar v nekaterih primerih lahko povzroči tudi neukrepanje).
4. Ukrepanje (ali izogibanje ukrepanju) kot ustreza samostojnemu akterju.
5. Pripravljenost nositi odgovornost za značaj ali posledice lastnih odločitev in dejanj.
6. Pripravljenost za oceno in presojo samega sebe.
7. Pripravljenost, da ravna pogumno, kadar oceni, da je to potrebno.

Vrednote (3 kompetence)

Vrednote so splošna prepričanja, ki jih imajo posamezniki glede ciljev, za katere si prizadevajo v življenju. Vrednote motivirajo ukrepanje, služijo pa tudi kot usmerjevalna načela za odločanje o tem, kako ravnati. Presegajo enkratna specifična dejanja in kontekste ter normativno predpisujejo, kaj bi bilo treba storiti ali misliti v različnih situacijah.

Primer: Spoštovanje kulturne raznolikosti

1. Priznanje, da sta kulturna raznolikost in pluralizem mnenj, svetovnih pogledov in praks koristna za družbo in dajejo priložnost za bogatenje vseh članov družbe.
2. Priznavanje, da imajo vsi ljudje pravico biti drugačni ter pravico izbirati svoje lastne perspektive, stališča, prepričanja in mnenja.
3. Priznavanje, da morajo ljudje vedno spoštovati perspektive, stališča, prepričanja in mnenja drugih ljudi, razen če so usmerjena na spodkopavanje človekovih pravic in svoboščin drugih.
4. Priznavanje, da morajo ljudje vedno spoštovati življenjski slog in prakse drugih ljudi, razen če spodkopavajo ali kršijo človekove pravice in svoboščine drugih.
5. Priznavanje, da bi morali ljudje poslušati druge in sodelovati v dialogu s tistimi, za katere se domneva, da so drugačni od njih samih.

Ključni deskriptorji usposobljenosti – Primer 1

Za vsako od 20 kompetenc referenčnega okvira CDC so bili oblikovani in široko (v 12 državah članicah CoE) pilotirani oz. testirani deskriptorji usposobljenosti (135 + 447).

POZNAVANJE IN KRITIČNO RAZUMEVANJE	
Poznavanje in kritično razumevanje sveta	Raven
(1) Lahko pojasni, zakaj je vsak odgovoren za spoštovanje človekovih pravic drugih. (2) Lahko opiše osnovne kulturne prakse druge kulture (npr. pozdrav, hrana, oblačenje). (3) Lahko kritično razmišlja o tveganjih, povezanih s škodovanjem naravnemu okolju. ITD.	osnovna
(4) Lahko kritično razmišlja o odnosu med človekovimi pravicami, demokracijo, mirom in varnostjo v globaliziranem svetu. (5) Lahko kritično razmišlja o osnovnih vzrokih za kršitve človekovih pravic, vključno z vlogo stereotipov in predsodkov v procesih, ki vodijo v zlorabe človekovih pravic. (6) Lahko razloži, kako se lahko ljudje ščitijo in zavarujejo pred propagando. ITD.	vmesna
(8) Lahko opiše različne načine, na katere lahko državljani vplivajo na politiko. (8) Lahko kritično razmišlja o tem, da se zgodovine pogosto predstavljajo in poučujejo na antropocentričen način. (9) Lahko pojasni nacionalna gospodarstva oz. kako ekonomski in finančni procesi vplivajo na delovanje družbe. ITD.	višja

Ključni deskriptorji usposobljenosti – Primer 2

Za vsako od 20 kompetenc referenčnega okvira CDC so bili oblikovani in široko (v 12 državah članicah CoE) pilotirani oz. testirani deskriptorji usposobljenosti (135 + 447).

SPOSOBNOSTI	
Sposobnost analitičnega in kritičnega mišljenja	Raven
(1) Lahko ugotovi podobnosti in razlike med novimi informacijami in tem, kar je že znano. (2) Svoja mnenja podpira z dokazi.	osnovna
(3) Lahko oceni tveganje, povezano z različnimi možnostmi. (4) Pokaže, da razmišlja o tem, ali so informacije, ki jih uporablja, pravilne.	vmesna
(5) Lahko ugotovi morebitne neskladnosti ali nedoslednosti ali odstopanja v analiziranih gradivih. (6) Pri svojih odločitvah lahko uporabi jasne in določljive kriterije, načela in vrednote.	višja

Ključni deskriptorji usposobljenosti – Primer 3

Za vsako od 20 kompetenc referenčnega okvira CDC so bili oblikovani in široko (v 12 državah članicah CoE) pilotirani oz. testirani deskriptorji usposobljenosti (135 + 447).

STALIŠČA	
Toleranca večpomenskosti	Raven
(1) Dobro se ujema z drugimi ljudmi, ki imajo od nje/njega različna stališča. (2) Pokaže, da lahko začasno umakne svoje sodbe o drugih osebah.	osnovna
(3) V nevsakdanjih situacijah deluje sproščeno. (4) V negotovih situacijah deluje pozitivno in konstruktivno. (5) Dobro deluje v nepredvidljivih okoliščinah.	vmesna
(6) Zaželi si izzivanja/izpodbijanja svojih idej in vrednot. (7) Uživa v reševanje dvoumnih/večpomenskih vprašanj. (8) Čuti zadovoljstvo pri reševanju zapletenih situacij.	višja

Ključni deskriptorji usposobljenosti – Primer 4

Za vsako od 20 kompetenc referenčnega okvira CDC so bili oblikovani in široko (v 12 državah članicah CoE) pilotirani oz. testirani deskriptorji usposobljenosti (135 + 447).

VREDNOTE	
Spoštovanje človeškega dostojanstva in človekovih pravic	Raven
(1) argumentira, da je treba človekove pravice vedno zaščititi in spoštovati. (2) argumentira, da je treba posebne pravice otrok spoštovati in zaščititi v družbi.	osnovna
(3) zagovarja stališče, da nihče ne sme biti izpostavljen mučenju ali nečloveškemu ali ponižujočemu ravnanju ali kaznovanju. (4) argumentira, da morajo vse javne institucije spoštovati, varovati in izvajati človekove pravice.	vmesna
(5) zagovarja stališče, da v primerih, ko so ljudje zaprti, čeprav so podvrženi omejitvam, to ne pomeni, da so manj vredni spoštovanja in dostojanstva kot kdorkoli drug. (6) izrazi stališče, da morajo biti vsi zakoni skladni z mednarodnimi normami in standardi človekovih pravic.	višja

Kaj CDC model **JE** in kaj **NI**

Je orientacijski okvir, ki ga lahko uporabijo vsi izobraževalni sistemi in ga je moč prilagoditi posebnim okoliščinam, ob spoštovanju skupnih načel demokracije, človekovih pravic in pravne države. **Ni** „od zgoraj predpisan“ model.

Je osnova in vodilo za oblikovanje kurikula na vseh ravneh in na vseh področjih. **Ni** predmet, učni načrt ali program.

Je pomoč za razvoj demokratične kulture v danem okolju. **Ni** model, ki bi reduciral demokracijo v niz mehaničnih učnih rezultatov.

Vsekakor JE pomoč pri razvoju kompetenc. **Nikakor NI** sredstvo za označevanje oziroma za stigmatiziranje "dobrih" ali "slabih" državljanov in državljanek.

Smernice za implementacijo modela v praksi

Model CDC in deskriptorje kompetenc dopolnjuje še 6 brošur (2018):

- *Kurikularni razvoj*: kako lahko odgovorni za oblikovanje in razvijanje učnih načrtov in kurikularnih reform v izobraževanju uporabljajo CDC model;
- *Pedagoške strategije*: kako podpirati in usposablјati učitelje, ki želijo vključiti CDC v svojo pedagoško prakso (metode in možni pedagoški pristopi);
- *Ocenjevanje*: ključna načela, ki jih je treba upoštevati pri ocenjevanju CDC; različni pristopi in metodologije ocenjevanja – prednosti, izzivi in tveganja;
- *Izobraževanje učiteljev*: o vlogi in kompleksnih nalogah začetnega in kontinuiranega izobraževanja in usposablјanja učiteljev na področju CDC;
- *Pristop »celovite šole«* (*“whole school approach”*): o dodani vrednosti takšnega pristopa pri razvoju demokratične kulture v šoli;
- *CDC in krepitev odpornosti do radikalizacije*, kakršna lahko vodi k nasilnemu ekstremizmu in terorizmu.

Pomembna je vsa izobraževalna vertikala

Doslej objavljeno gradivo (2018) naslavlja predvsem:

- vrtce,
 - osnovne šole,
 - splošne srednje šole
- in
- ustanove za izobraževanje učiteljev
(tako začetno kot stalno strokovno izobraževanje).

V pripravi (izid v 2019) sta še dve brošuri s smernicami za:

- poklicno izobraževanje in usposabljanje,
- visoko šolstvo.

Podrobneje o CDC (v angleščini) na spletni strani

<https://www.coe.int/en/web/education/competences-for-democratic-culture?desktop=true>

Izveček v slovenščini:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ccf17>